

Latgalietis no mazās Zemgales

Par Būmaņiem varētu sacīt – tipiska latviešu dzimta, kuru pieminēt sakarā ar Molotova – Ribentropa pakta gadadienu un šā pakta *augļiem*. Bet var arī sacīt – unikāli cilvēki. Tas pats Jānis. Ne vēsturnieks, ne literāts, agronoms Būmanis, vairāk nekā desmit gadus pacietīgi strādādams, radījis izcilu grāmatu par savu dzimto Rudzātu pagastu – *Mazā Zemgale laikmetu griežos*.

To būs grūti kādam atkārtot. Ja kas līdzīgs tiktu veikts katrā Latvijas pagastā, mēs savu vēsturi un arī sevi izjustu citādi. Mēs tad noņemtu no sevis nost to vēstures mērauklu, ko par mums patiesu iztaisījuši tie, kas mūs padarīja par dzimtļaudīm vai kā citādi pakļāva. Turklāt Jānis Būmanis, neraugoties uz grūto mūžu, spējis būt objektīvs.

– Kā tad jūs tā – Latgalē ieviesāt Zemgali?

– Jā, latgaļi pārmet – man laikam kauns, ka esmu latgalietis. Tās nav tā. Esmu lepnis par grāmatas nosaukumu. Mūsu pagasts Latgalē ir līdzīgs Zemgalei – Latvijas maizes klētij. Bet nosaukuma vēsture sākas 1936. gadā, kad iesvētīja Rudzātu pamatskolu – lepnāko skolu Latgalē – un ministrijas pārstāvis svinīgajā aktā teica – te mazā Zemgale. Otrs iemesls – Rudzātu pagastā 80% tolaik bija vidēji lielas zemnieku saimniecības, bet Latvijā tādu pašu 43,34%. 1935.–1936. gadā pagasta iedzīvotāji nodeva trešo daļu no Daugavpils apriņķa līniam.

– Kas jūs turēja pie tik ilga darba?

– Sākumā gribējām uzrakstīt nūsu Būmaņu dzimtas vēsturi. Bet *tīrā* veidā to nevarēja pacelt. Nevarēja atraut mūsu dzimtu no pagasta dzīves.

Turklāt – man no mazām dienām ir tieksme visu krāt. Piemēram, skolasbiedru adreses. Pat Sibīrijā sarakstījos ar visiem. Un, tgriezies mājās, zināju vairāk nekā vietējie.

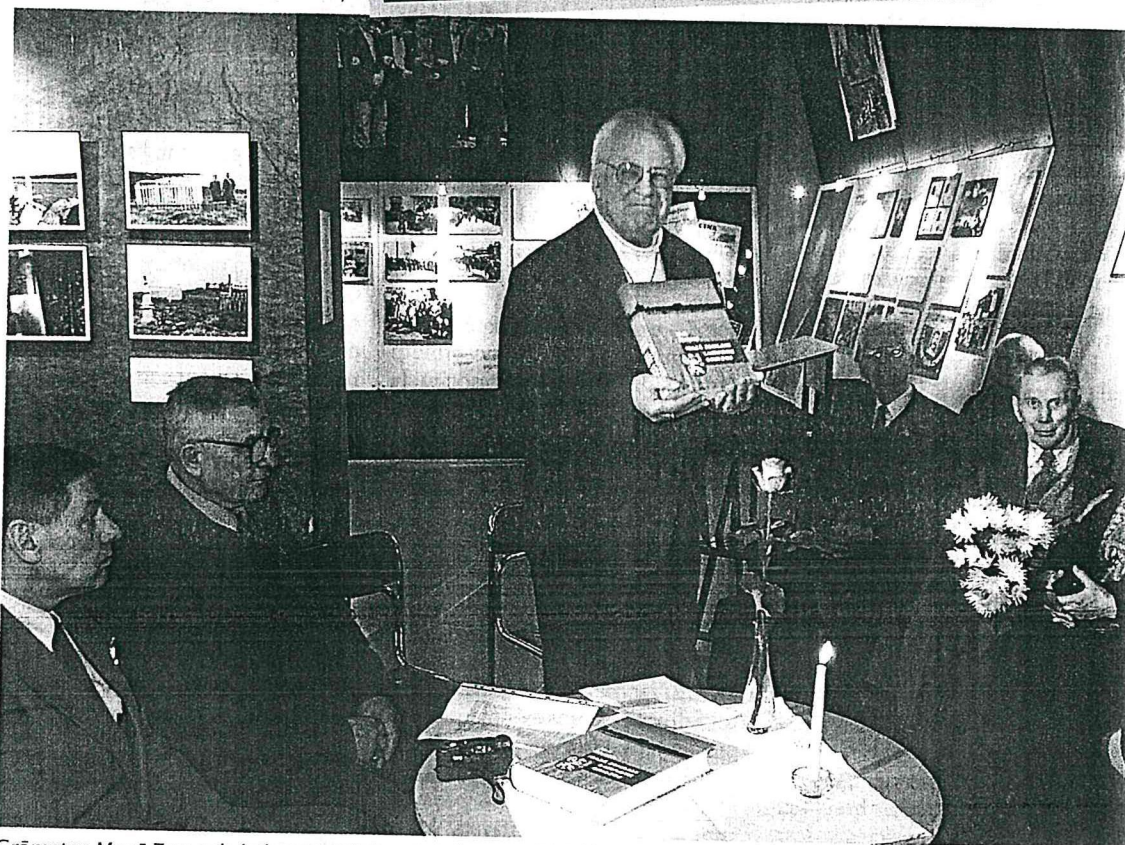
Pēc atmodas aizbraucu uz Rudzātiem. Skolas direktors lielās – sot pagasta vēsturi izpētījuši. autāju – vai tādu skolotāju pazīstat, vai tādu... Saka – nē. Bet – tie ēl dzīvi. Tad man radās tāda ap-

jēga. Sāku rakt. Bet – jo vairāk rok, jo vairāk nāk laukā. Vispirms iznāca maza grāmatīņa par Rudzātu mazpulku, tad – par Rudzātu skolām, tad – par aizsargiem... Sāku pētīt plašāk.

Bet dzimtu brālis Edmunds izpētījis līdz četrpadsmitajai paaudzei. Pagastā ir Būmaņu ciems. Nosaukums, domāju, cēlies no pirmā ienācēja. Zināms, ka jau 1785. gadā bija ierādītas ciema

Izsūtījumā Krievijā, Tomskas apgabala Troickas rajona Piškino, kolhozs 1. maijs. No kreisās: Helēna, Jānis, Silvija, Lidija un Edmunds (priekšā) Būmaņi

Grāmatas *Mazā Zemgale laikmetu griežos* atvēršanas svētki Okupācijas muzejā. No kreisās sēž Edmunds un Jānis Būmaņi. Ar grāmatu stāv Valters Nollendorfs

robežas. Un – grāmatu faktiski veidoja gan Būmaņu dzimta (Edmunds, mana meita Inguna...), gan Rudzātu ļaudis. Darbs nav galā.

– Sibīrijā jūs tikāt vēl jauns puisis, un Edmunds – pavisam bērns. Par kādiem tēvu grēkiem?

– Tēvu Pirmajā pasaules karā sauca cara armijā. Astonpadsmit ārstu komisijas izgāja, lai netiktu

uz fronti. Taču tika un krita vācu gūstā. 1919. gadā atnāca no Viļņas mājās kājām. Koka tupelēs. Tolaik caur pagastu gāja frontes līnija starp lieliniekiem un Latvijas atbrīvošanas cīnītājiem. Tēvs, slims būdams, neaizgāja uz iesaukumu. Viņu apcietināja un aizveda uz Rudzātiem, kur stāvēja latviešu sarkanie strēlnieki. Četri – par to, ka jānošauj, četri – pret. Pret nošaušanu bija arī grupas ko-

mandieris. Palaida tēvu mājās. Otrā dienā tās apkārtnes cilvēkus dzina rakt pozīcijas. Tēvs atrada brīdi aiziet pie akas padzerties. No akas nav tālu mežs. Mežā iekšā, pāri Pelēčāres purvam pie Latvijas nacionālās armijas. Iestājās tur un karoja līdz Latvijas atbrīvošanai (atbrīvošanas cīņās piedalījās 106 rudzātiēši).

Demobilizējās Liepājā, pārnāca pagastā un sāka strādāt pagasta valdē par zemes ierīcības komitejas sekretāru. Vēlāk ilgus gadus bija pagasta vecākais.

– **Tā tad bija gana godāts cilvēks.**

– Mums vēl tagad vārds *Būmanis* kalpo kā parole. Cilvēki sacīja – ko Būmanis sastāsta, mēs piekrītam visam. Paps bija labs runātājs. Man nav puses no tā. Ar mūsu mammu – puspolieti, pusbaltkrievieti – viņš iepazinās, kad, velkot robežas ar Krieviju, viņa vienība nomainīja poļu vienību Drisas apkaimē. Mamma skaitījās pie Polijas, un paps pēc demobilizācijas brauca viņai pakaļ. Aizbrauca legāli, taču – izbeidzās uzturēšanās termiņš. Latvieši tur pludināja baļķus no Krievijas un piestāja Polijas krastā. Tēvs sarunāja, ka tie viņus abus ar mammu vedīs uz Latviju ar plostu. Pirmā latviešu dziesma, ko mamma zināja, bija *Cel mani pār par Daugavu*.

– **Vai tēvam bija kādi politiski uzskati?**

– Viņš bija nacionālists, ulmanists. Zemnieku partijas pārstāvis. Bet – nešķīroja pagastā iedzīvotājus pēc nacionalitātes. Kad 1942. vai 1943. gadā ņēma darbaspēku uz Vāciju un viņam pieprasīja piecas komunistu ģimenes, viņš teica, ka tādu nav. Trešajā reizē, kad viņš neizdeva, tēvu atbrīvoja no amata. Krievi to atcerējušies, kad mūs veda prom, raudājuši, pieminējuši tēvu – *prošči, Adamovič*.

– **Pagasta vecākais varēja tikt pie baltajiem lāčiem jau 1941. gadā.**

– 1941. gads mums gāja secen. Liktenīga sagādīšanās. 1924. gadā paps brauca mājās no Daugavpils un iegāja Līvānu krogā paēst vakariņas. Redz, divi pagasta veči piedzērušies un krodziniēce sauc policiju. Tēvs jautā – kas par lietu? Notērējuši desmit latus un nemaksā. Naudas nav. Tēvs saka – tie mana pagasta cilvēki, es tos desmit latus samaksāšu. Veči: *«Paļdis, paļdis, Byumaņeit. Mes tev atdūsim.»* Šodien dod. Bet – paiet sešpadsmit gadi, pienāk 1941. Veču dēliņi pie varas. Tēvs iet uz dzirnavām malt labību. Nāk pretī piedzēries Pundurs un saka: *«Naaizamērst, Byumaņ, byus brīsmēigo nakts, bet tovi desmit lati par myusu tāvim nav aizmērsti.»* Tā mēs netikām sarakstos. 1941. gadā tikai divas Daugavpils apriņķa pagasta vecāko ģimenes no 26 netika izsūtītas.

– **Toties 1949. gadā...**

– ...deportācija skāra mūs visus. No mājām paņēma mammu, četrgadīgo mazo brālīti, mazo māsu no mājām, māsu Lidiju... Es jau biju beidzis Malnavas tehnikumu. Mani un māsu Helēnu apcietināja Viļānos. Skolas biedrs uzrādīja. Tēvs bija tolaik Rīgā. Čekisti nāca pakaļ brālīm Konstantīnam tieši tad, kad tēvs bija ienācis pie viņa profesionāli tehniskās skolas kopmītnē. Brālis palīda zem gultas, un tēvs sēdēja uz tās. Čekisti prasīja pēc Konstantīna, bet viņa istabas biedri teica, ka aizgājis uz kino. Tēvam laimējās, ka nepajautāja

dokumentus un nepievērsa uzmanību. Viņš saprata, ka ģimene izsūtīta. Abi devās uz mātes dzimteni Baltkrievijā (1939. gadā PSRS okupēto Polijas daļu). Konstantīns vēlāk atgriezās skolā, to beidza un 1951. gadā par pretvalstisku darbību tika notiesāts uz 15 gadiem. Tēvs nodzīvoja Baltkrievijā trīs gadus, sūtīja mums uz Sibīriju pakas, bet tad čeka ar tautiešu palīdzību sadzina viņam pēdas un atveda pie mums uz Tomskas apgabalu.

Nāk pretī piedzēries

Pundurs un saka:

*«Naaizamērst,
Byumaņ, byus
brīsmēigo nakts,
bet tovi desmit lati
par myusu tāvim nav
aizmērsti.»*

– **Jūs Okupācijas muzejā teicāt, ka pagasta zaudējumi iznāk ap 80 procentiem.**

– Es rēķinu no abām okupācijām cietušos: izsūtītos, tiesātos, okupācijas armijās kritušos... Tieši represētie – 44%, bet, ja skaita ģimenes locekļus – tuvu 80%. Būmaņu dzimtas tuvākos un tālākos rados vien tādu ir 139. Pēdējā karā Rudzātu pagasts cieta 38% zaudējumu no visiem Daugavpils apriņķa zaudējumiem. Un – ja 1941. gadā uz austrumiem muka pieci padomju aktīvisti, tad no lieliniekiem

bēga 216 cilvēki. Arī tā var tos režīmus dzināt.

– **Mājās aste ilgi vilkās pakaļ?**

– Visu laiku. Pēc atbraukšanas divus mēnešus braukāju pa Latviju. Meklēju darbu. Zvanu pa telefonu. Jā, vajag. Aizbraucu, paku dokumentus. Zināt ko, pameklējiet vietā. Tādi mēs latvieši esam. Un – uz jēdaru darbu jau nevarēja cerēt. Piemēram, par mācītāju vai svešvalodas studēt, to – ne. Ielūdzēja tojos Līvānos, spirta fabrikā. Pēc pusgades piesējās čeka. Lai vācot informāciju. Izrakstos, aizlaidos uz Talsu pusi. Sovhozā direktoru, krievu saku – izsūtītais. Noformēja parvaldnieku. Bet atkal viens tautietis... jūnš, kas pats bija uzvārdu mainījis no Štālmaņa uz uzrakstīja, ka Būmanis bijis izsūtīts, dzīvotājam citu uzvārdu, atbalsta kulakus, tādā gadā 1959. gads. Atbrauca kontrole no ministru Saku – tāds un tāds, izsūtītais, gribu strādāt māties akadēmijā. Nu labi, strādājiet. Tā mēs latvieši esam.

Gatavoju akadēmijai kontrol darbus Noles centrā. Agronoms nāk – Būman, tevi viņi krievs meklē. Nu, kad krievs, tad zinu, ka kists. Jā, tas pats zēns, kas pagājušajā gadā Saku mammai – uzklāj galdu, tēju, ceļmus... Sākam runāt. Prasa par cilvēkiem. Es – nezinu, strādāju, mācos, ne ar ko citu gribu nodarboties. No tā laika bija vai miers. Ziņotāji jau bija visu laiku. Arī šodien. Pat Sibīrijā atšifrēju sešus, kas sadarbojās.

– **Atšķirībā no daudziem, kuri savu vadu, savu Latgali skata romantiski ideālistiski, jūs esat bijis reālists. Objektīvs reālists arī skatā uz neseno pagātņi.**

– Esmu vadījis no cilvēku liecībām un dokumentiem. Un, ja, piemēram, saskaņā

1990. gada 14. jūnijs. Politiski represēto gājiens pie Mātes Latvijas pieminekļa Brāļu kapos. Centrā starp karogiem – Jāņa jaunākais brālis Edmunds Būmanis, viens no aktīvākajiem tautfrontiešiem Ogres pusē

Rudzātu padomju saimniecības atskaitēm 1990. gadā saimniecības rīcībā ir 72 traktori, 20 kombaini un 64 automašīnas, bet pēc diviem gadiem paju sabiedrības rīcībā 7 traktori, 3 kombaini un 6 automašīnas, tad jautājums, kur divu gadu laikā palika pārējā tehnika, ir tikai loģisks.

– Visvairāk cieņu rada tas, ka jūs, šķiet, pirmais saistībā ar savu dzimto vietu esat publicējis ne tikai represēto, bet arī iespējami pilnīgu represētāju sarakstu. Vai tas nāca bez šķēršļiem?

– Kad prasīju informāciju par mūsu pagasta iznīcinātājiem, man pārmeta, ka tas būšot cilvēktiesību pārkāpums. Taču – man ir norādīti avoti, no kurienes kas ņemts, kas ko darījis – pratinājis, piedalījies akcijās. Esmu izskatījis vairāku tautas skaitīšanu datus, man ir cilvēku liecības, pats tos cilvēkus zināju – kas bija miliči, *streboki* un pārējie. Protams, pilnības nekad nebūs. Bet domāju, ka šo lietas pusi sen vajadzēja afišēt, nevis noklusēt.

– Jūsu grāmatu var uzlūkot gan kā pieminekli Rudzātiem, gan kā pamatakmeni, atspērienu turpmākajam. Grāmatas atvēršanā vairāki (un arī jūs pats) par Rudzātu šodienu izteicās diezgan skeptiski. Kā atkal pacelties?

– Dzīve iet pa spirāli. Būs kritums un pacēlums. Jāgaida, ka nāks jaunā paaudze un gribēs strādāt. Padomju laiks ir izlutinājis cilvēkus. Un degradējis. Ar to dzeršanu. Pirms kara Rudzātos bija 3500 iedzīvotāju, astoņi veikali, bet nevienā netirgoja ne šņabi, ne alu. Bij tolaik tāds Onufrijs – aizbrauca uz Daugavpili šņabja veikalam Rudzātos atļauju izprasīt. Tur ierēdnis viņam pateica: «Tū labāk aiznes, uzliec kaut ko baznīcā uz altāra, lai noskaita pātarus par tēvu un māti. No Būmaņa tu piekrišanu nedabūsi.» Tagad Rudzātos 1000 iedzīvotāju, pieci veikali, šņabis visos. Un vēl *krutka* apkārt pa *točkām*.

Bij, kas teica: «Raksti grāmatu – *Rudzātu uzplaukums un noriets*.» Es tā negribēju. Gribēju parādīt, ka mūsu pagasts bija turīgs un strādīgs. ■